

Сватання на Гончарівці (скорочено)

Григорій Квітка-Основ'яненко

Малоросійська опера у трьох діях

Дійові особи:

Прокіп Шкурат.

Одарка — його жінка.

У л я н а — їх донька.

Олексій — кріпак, коваль.

Павло Кандзюба — обиватель з-під Харкова.

Стецько — його син.

Осип Скорик — відставний солдат.

Т и м і ш — обиватель із Заїківки.

Дівки, подруги Уляни.

Дія у місті, на Гончарівці.

ДІЯ ПЕРША

Вулиця на Гончарівці. Видно Холодну гору.

Прокіп співає зухвалу пісню. Зібрався він "на вільну", п'яниця. Жінка його зупиняє, сварить. З'ясовується, що йде Свята неділенька, Великдень. А Прокіп упився ще й у п'ятницю, коли добрі люди постять так, що нічого у рот не беруть.

— Занапастила я свою головоньку з таким п'яницею! — оплакує своє життя Одарка. — Чи мало ти худоби пропив? Був хазяїн як хазяїн; були волики, була й корівка. Та усе пішло на горілку.

Усе пропиває Прокіп, а Одарка торгує бубликами, з того й живуть.

Їх Суперечка закінчується кумедним дуетом:

— Била жінка мужика,

Била, била і товкла!

З'являється Кандзюба.

Одарка скаржиться йому на пияцтво чоловіка.

К а н д з ю б а:

<.. .> Ось, знаєте, що я вам пораджу: така була в мене перша жінка, п'яниця непросипенна. От же я її і повіз до знахаря; він і дав їй якоїсь води, та й побожився, що вже, каже, не буде більше пити.. Що ж? Мабуть би, і перестала, та не до горілки їй було. Кричала, що в животі пече, та до вечора і вмерла. Ось повезіть лишень і ви по знахурам (так в автора), то й вам таке щастя буде.<...>

Кандзюба кличе Прокопа. Важлива справа: він хоче посватати Уляну, доньку Прокопа та Одарки, за свого сина Стецька.

Співають утрьох.

Кандзюбі натякають.

— Усяк зна, Що в вашого сина Та клепки нема!

Кандзюба каже, що у Стецька "усе є", вони заможні. Прокіп гне своєї:

— Як же можна її віддати,

Коли горілки він не п'є?

Кандзюба розписує своє багатство. І коники, і волики, і їздять возами до Криму за сіллю. А що Стецько дурнуватий, то розумній жінці з ним буде добре. Помре Кандзюба, дружина за сином догляне, хазяйству раду дасть. По смерті Кандзюби усе добро залишиться Улянці.

Одарка та Прокіп згодні. Але нарешті згадали, що варто було б і доньку спитати.

Не стала б вона женихами перебирати.

Кандзюба просить навчити дівчину, "щоб часом не брикалась".

З'явилася Уляна. Розповіла матусі, що була на базарі та накупила собі усіляких прикрас на ті гроші, що сама заробила. Придбала гарну хустку, торгувалася, як скажена. Якийсь пан дуже хвалив її красу.

Мати сварить її за надмірні витрати, а потім погоджується, що хустка буде до речі: прийдуть старости. А зговореному женихові треба віддати хустку. Будуть сватати за Стецька. Уляна відмовляється, бо той Стецько такий дурний, що всі з нього регочуть.

Одарка їй своє:

<...> — Нема на світі більшого щастя, як з дурнем жити! Він тебе не б'є, не вередує; а коли там здуру хоч і налає, так тільки крикни на нього, то він і замовчить.
<...>

Не хоче Уляна йти "за того дурня, за того бецмана".

Зізнається Уляна матері, що сватався до неї Олексій.

Одарка спалахує:

<...> — Правда, він парубок добрий, коваль мудрий, усячину зробить, не п'є, з бурлаками не гуля...Так що ж? Кріпак!<...>

Улянка згодна стати й кріпачкою, бо дуже подобається їй Олексій. Запевняє матір, що пани в Олексія добрі. Мова її, коли вона говорить про коханого, лагідна, лірична та поетична:

<...> З Олексієм пішла б на край світу, старцевому сухареві буду рада, з калюжі водиці нап'юся, аби б він, мій милий, мій голубонько сизий, мій Олексієчко, мені подав!
<...>

Підійшов до Улянки дурнуватий Стецько. Батько йому наказав поговорити з майбутньою нареченою. А він нічого й спитати не може, окрім: "А що у вас варять? "

Уляна відповідає йому піснею:

— В мене думка не така,

Щоб пішла я за Стецька.

Стецько стидкий!

Стецько бридкий!

Цур тобі, не в'яжися!

Пек тобі, відчепися!

Божевільний!

Стецько навіть не знає, як Уляну звуть. Він розмовляє з нею тільки тому, що боїться батька.

Підходить тихенько Олексій та підслуховує розмову. Олексій не знає, що Уляна вирішила дурити Стецька. Він засмучується: "Невже кохана відмовляється від свого слова? "

Уляна каже Стецькові:

— Я тебе шаную (це вголос) — як ту собаку рудую (це тихо)!

Олексій розвертається та хоче йти. Уляна кидається за ним. Закохані сваряться. Уляна називає Стецька дурним.

Стецько втручається:

<...> — Та дарма: хоч би і дурний, так хіба не можу женитися? Тут не розуму треба; я вже знаю. <...>

Дурнуватість Стецька завдяки таланту автора п'єси здається навіть дотепною.

Ось, наприклад, розповідає Стецько, як його за дурість не взяли до війська. Такий дурний був, що не міг пальців на руках перелічити! Ось Стецько й каже:

<...> — На якого гаспида так багацько пальців? Еге? А я знаю. Ось, бач, Уляно! Як би ти з одним пальцем та зложила собі дулю? <...>

Головне для Стецька — це попоїсти. Він так про себе й каже:

— Я б і вдень, і вночі усе б обідав.

Олексій нарешті з'ясовує, що Уляну силоміць віддають за Стецька, і б'є того дурня, щоб той відмовився від дівчини. Стецько плаче, його втішають кашею.

ДІЯ ДРУГА

Скорик (говорить підкреслено російською мовою): <... — Што за пріятной оцей Харков! То-то Харьковская Русь матушка! Та так усі нашаво брата поважають!<... > Його запросили старостою — сватати Уляну. Олексій у розпачі. Не знає, що й робити. Ну, вийде до нього Уляна, поплачуть разом, але...

Увечері гаспидський Стецько буде хусткою вихвалитися! Скорик упізнає в Олексієві свого небожа. Дядько розказує про свої мандри за часів військової служби, хвастає, що багато побачив різних країн. Усі його поважають.

І ось запрошують бути старостою.

Олексій попросив дядька допомогти йому одружитися з Уляною, а Стецькові, навпаки, перешкодити.

Виходить Уляна, знайомиться із Скориком, теж просит" допомогти одруженню з Олексієм.

— Ой дядечку,

Голубчику,

Змилуйся наді мною!

Не дай мені,

Сиротині,

У яму йти живою!

Як рибонька без водиці,

Так я, сердешна, б'юся!
За дурного за Кандзюбу
Силує матуся!

Дядько каже, що сватати Уляну він піде, бо вже погодився. Але так усіх обведе, що Уляну віддадуть не за Стецька, а за Олексія. Розведе біду, розведе — не таку розводив.

Просив тільки почекати до завтра.

Стецько сперечається з Олексієм. Умовляє Олексій Стецька відступитися від Уляни, мовляв, загине вона за нелюбим. Але Стецько виявляє свою байдужість до дівчини:

<...> — Дарма, дарма, дарма! Хоч ти мені що хоч кажи, а я тобі усе казатиму: дарма, з тим, що дарма. Хоч вона і не хоче, хоч вона плакатиме і вбиватиметься, хоч здохне, то мені дарма, аби б тільки пішла за мене. <...>

І все тому, що батько його битиме, якщо він відмовиться женитися. Багато дівчат Стецькові відмовили — за його дурість.

Виходить Прокіп. Він без шапки. Тихо, щоб жінка не побачила, хоче вислизнути з подвір'я у шинок — "на вільну".

Прокіп дізнається, що в Стецька є гроші, та тягне його з собою. Стецько відмовляється, бо боїться батька. Та нарешті Прокіп уводить "майбутнього зятя із собою".

Олексій сподівається, що Прокіп засяде у шинку зі Стецьком. Може, просидять до вечора, тоді сватання не буде, бо жениха нема та й батька нареченої теж.

З'являється Одарка.

Олексій благає її не віддавати доньку за нелюбого дурня, присягається усе життя любити дружину та шанувати тещу.

<...> — Я буду на заробітках, а Уляна і господарюватимете, і стару матір доглядатиме. Захочете і ви до нас перебратись — знайдемо куток, буде і хліба шматок. Буду на вас заробляти, буду вас почитати і слухати, як матір ріднесеньку.

— Я й сама тебе люблю, мов ріднесенького сина. Та як же за тебе віддати? Ти собі на лихо кріпак! Та й за Кандзюбенка як не віддати? Хоч дурний — міри нема, так багатий. Якби не його худоба, не бачити б йому моєї донечки! <...>

Гірко Олексієві, усе у світі вирішують клятві гроші. Уляна погрожує вкоротити собі віку, якщо мати присилує її, але Одарка немов не чує.

З'явився Стецько. Прокіп так швидко побіг до шинку, що огрядний Стецько не міг його наздогнати. Жбурнув старому гроші та повернувся, тільки по дорозі заблукав, бо дурний. Але все ж таки дістався до хати.

Останню надію втратив Олексій: не напився Стецько, не загубився хоч би до завтра. Буде сватання! Вирішив Олексій піти в солдати, щоб не бачити, як його дівчину дурний Стецько до вінця поведе.

ДІЯ ТРЕТЯ

У хаті. Прокіп лежить на лаві за столом и спить.

Одарка:

<...> — Гляди ж, Улясю-душко, не барися. Пов'язавши скиндячки, пришпиль квітку з правого боку, щоб знати було, що молода, та й виходь піч колупати. <...>

Одарка будить Прокопа та сварить його, що він знову п'яний.

Прийшов і Олексій.

Одарка:

<...> — Просимо до господи. Сідай, Олексію, щоб, як кажуть, старости сідали. <...>

Олексій каже, що він вже заспокоївся. Хоче з Уляною поговорити, щоб і її "на розум навести".

Одарка виводить Уляну, що заливається сльозами.

Одарка:

<...> — От тут стій, та соромся, та почервоній-бо. Бач, яка бліда, та ні на кого не дивись, усе колупай. <...>

Олексій встигає щось прошепотіти Улянї.

Входять свати, Скорик та Тиміш. З ними Стецько.

Скорик (поважно):

<...> — Прежде усево позвольте во фрунт стать і без темпов вам честь отдать, а просто покланитца і добрим словом прислужитца. Прежде паслушайте нас, а после уж будет от вас приказ. Кагда будет теє, так ми і онее; когда ж наше слово не в приїом, так ми адретируємося і проч пайдьом. А што ми не дезертьори, і не марадьори, і без худої науки, так вот вам хлеб святой у руки. <...>

(Як ви помітили, його "москальська" мова насичена солдатською термінологією, трохи перекрученою на простий народний манір, що справляє комічне враження.)

Скорик веде сватання, як по писаному, сиплючи примовками та приказками.

Нарешті настає час перев'язати, на знак згоди, сватів рушниками. Уляна плаче та виносить рушники. Настала черга хустки, яку вона повинна пов'язати Стецькові.

Але пов'язувати хустку вона рішуче відмовляється.

Скорик каже, що дівці наврочено. Радить, куди їй треба піти, щоб зняти оту причину. Уляна вибігає. Повертається з чимось, що накрите шовковою хусткою, та, кланяючись, подає Стецькові.

Стецько бурмоче якісь нісенітницї. Поки він говорить, Олексій бере хустку та чіпляє її за пояс. А Стецько, не роздивившись, хапає великого гарбуза, що є символом відмови дівчини.

Одарка гнівається, Стецько злий та розгублений, Прокопу все одно, аби скоріше випити.

Скорик грає на забобонах Одарки. Він каже, що є закон: хто одержав хустку — той і є наречений. А хто схопив гарбуза, той повинен відступитися. А інакше станеться велике лихо.

А щоб Одарчине серце не боліло за худобою Кандзюби, Скорик удає, що знімає з Одарки наврочення якимось чудернацьким обрядом із водою та ніби закордонною свічкою. Ось і не побиватиметься більше вона за чужою худобою! А він, Скорик, накопив п'ятдесят монет, які заповідає своєму небожу.

Одарка благословляє Олексія та Уляну. Усі сідають за святкову вечерю. Запрошують і Стецька. Але він ображений і відмовляється від вечері. Іде, співаючи:

Щоб я з вами їв!

А ось що скажу

Отут вам усім:

Мати, сказися,

Батько, подавись,

Жених, провалися,

Москаль, утопись.

Тепер же ти, Уляно,

Аж ось мене послухай:

Ой, плач тепер, небого,

Потилицю чухай.

Жених твій кріпак

(Нехай йому болячка!),

Через нього і ти стала

Не хто, як кріпачка.

Кріпачка, кріпачка...

Дражнить Уляну кріпачкою.

Приходять подруги Уляни, починаються танці, співи та веселощі. Кожен у співах викладає свої погляди на добро. Одарка вважає, що добро — це коли жінка керує чоловіком. Скорик — це коли усюди буде воєнний порядок. Олексій та Уляна, щасливі, стверджують, що добро — це любов та злагода. Усі з ними погоджуються, окрім Стецька, який, повернувшись, співає:

— Всяк про щастя все питає, А того ніхто не знає, Що тоді б прийшло добро, Якби не женивсь ніхто.

Прокіп усім підтакує. Його добро — це не помічати зла

П'єса закінчується спільними танцями.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Соціально-побутова комедія (опера) "Сватання на Гончарівці" створена у 1835 році. Її автор, Григорій Квітка-Основ'яненко, був великим знавцем побуту та характерів міщанства.

У комедії лірична лінія поєднується з комедійною. Читачі та глядачі широко співчують закоханим героям, одночасно сміючись з кумедних ситуацій та несподіванок.

У діалогах Уляни та Олексія бринить щира нота кохання. їх мова піднесена, поетична, сповнена справжніх почуттів, навіть трохи сентиментальна.

Але в розмовах із дурним Стецьком Уляна стає дотепною та уципливою, а з матір'ю — переконливою.

Неоднозначна характеристика Одарки — вона і співчуває доччиному кохання, і не

хоче втратити Кандзюбиного багатства. Є у цієї жінки і природний розум, і певна гідність, бо зуміла своєю працею прогородувати чоловіка п'яницю та випестувати співчутливу, красиву та працюовиту доньку. Але є в неї вразливе місце — забобони.

На цих забобонах грає Скорик: "Раз вже хустку одержав Олексій, то він і повинен стати нареченим Уляни! Якщо інакше — то гріх!"

Найвиразніший образ твору — це дурний Стецько. Він чимось схожий, на Митрофанушку — персонажа п'єси "Недоросль" російського письменника Фонвізіна. Стецько не здогадується про свою дурість та незграбність і відверто зізнається у своїх вадах. Це створює дивовижний комедійний ефект: "Зранку до вечора я б тільки робив би, що обідав би!"

Багато висловів Стецька стали крилатими. їх уживають, коли хочуть висміяти недалеку та егоїстичну людину.

"Сватання на Гончарівці" недарма називають малоросійською оперою, бо в п'єсі можна почути і щирі українські пісні, і так званий "суржик", і "москальську мову", що приніс із війська Скорик.

Квітка-Основ'яненко дещо нівелює соціальний конфлікт, тобто "за добрими панамі й кріпакові добре жити". Як буде жити Уляна, коли побереться з Олексієм та стане кріпачкою, — це залишається за межами п'єси.

Але загальний добрий настрій комедії запевняє, що все буде гаразд.